

KIRJA-ARVIO:

TEKNOLOGISOITUNUTTA ARKEA MERKITYKSELLISTÄMÄSSÄ

Uotinen, Johanna 2005: Merkillinen kone: informaatioteknologia, kokemus ja kertomus. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 40. Joensuu: Joensuun yliopisto. 249 sivua.

Tuuva-Hongisto, Sari & Talsi, Noora & Uotinen, Johanna 2006: Hei ihmistä varten! Teknologiapolitiikka, kansalaislähtöisyys ja arki. Kultaneito 6. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura. 125 sivua.

Riikka Turtiainen

Vuodelta 1998 peräisin olevan ”Tietotekniikka ja kansalaistoiminta” -projektin tutkimussuunnitelman mukaan hankkeessa ”arvioidaan tietotekniikkaa ja siihen liittyviä käytäntöjä kansalaisuuden, sukupuolen ja (syrjäisen) alueen näkökulmista. Samalla etsitään käytäntöjä, joilla kansalaiset voivat ottaa haltuunsa tietotekniikkaa ja sen asiantuntemusta oman paikallisen, sukupuolittuneen tilanteensa ja kulttuurinsa lähtökohdista. Käytäntöjä arvioidaan sekä kansalaisten työmahdollisuuksien että kansalaistoiminnan, niin sanotun kolmannen sektorin kannalta.” (Uotinen 2005, 13.) Kyseistä hanketta seurasivat vielä kaksi pohjoiskarjalaista tietoyhteiskuntaa käsitellyttä tutkimusprojektia. Tässä arvioissa tarkastelen kahta projektien tiimoilta syntyneitä teosta.

Hei ihmistä varten! on ”Teknologiapolitiikka, kansalaislähtöisyys ja arki” -projektin päättävä julkaisu. Projekti oli osa kauppa- ja teollisuusministeriön ja Tekesin rahoittamaa ProACT-tutkimusohjelmaa (2002–2005). Projektissa tehty tutkimus nojaa Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen tutkijoiden Sari Tuuva-Hongiston, Noora Talsin ja Johanna Uotisen mukaan vahvasti sitä edeltäneen ”Tietotekniikka ja kansalaistoiminta” -tutkimushankkeen lisäksi projektiin ”Tietotekniikka, media ja kulttuuriset tulkinnat”. Oman väitöskirjatutkimuksensa *Merkillinen kone: informaatioteknologia, kokemus ja kertomus* Johanna Uotinen on tehnyt osana näitä kaikkia tutkimusprojekteja.

TEKNOLOGIAN KULTTUURISTA TUTKIMUSTA

Molemmat teokset perustuvat yhteensä kahdeksan vuoden ajanjakson kattaneiden projektien puitteissa koottuun pohjoiskarjalaiseen haastattelu-, kysely-, media- ja asiakirja-aineistoon. Johanna Uotinen keskittyy väitöskirjassaan Kantti-tietotekniikkakurssille osallistuneiden naisten haastatteluihin, Joensuun Kansalaistalon kävijäkyselyyn ja kävijöiden/toimijoiden haastatteluihin sekä pohjoiskarjalaisten tietokone-elämäkertoihin.

Teokset edustavat teknologian kulttuurisen tutkimuksen suuntausta, jonka lähtökohdat on tuotu esille ja eritelty hyvin. Tässä tutkimusperinteessä teknologiat ja niiden merkitykset ymmärretään sosiaalisissa ja kulttuurisissa prosesseissa tuotettuina konstruktioina. Teknologian kulttuurinen tutkimus keskittyy teknologioiden merkityksellistämisen prosesseihin ja ihmisen osuuteen niissä. Ihmiset eivät näyttäyty passiivisina vastaanottajina vaan merkityksellistäjinä, ja painopiste siirtyy syy–seuraussuhteista ihmisen toimijuuteen. Suuntaus pyrkii myös kiistämään deterministisen teknologiatulkinnan: ”väistämättömyys korvataan yllätyksellisyydellä ja edistysusko jatkuvuuksien ymmärtämisellä” (Tuuva-Hongisto & Talsi & Uotinen 2006, 15). Uotisen *Merkillinen kone* perustuu tutkijan omien sanojen mukaan lisäksi muun muassa kulttuurin- ja perinteetutkimuksen, kulttuuriantropologian, naistutkimuksen sekä teknologian yhteiskunnallisen tutkimuksen näkökulmiin ja menetelmiin.

Hei ihmistä varten! keskittyy purkamaan sujuvalla tavalla sitä, miten teknologiapolitiittinen kehittämistoiminta menetelmiseen sekä arjen käytännöt ja kokemukset kietoutuvat yhteen. Tuuva-Hongisto, Talsi ja Uotinen ovat kiinnostuneita kansalaislähtöisyyden toteutumisesta tässä yhteydessä. Keskeiseksi käsitteeksi arjen ja teknologiapolitiikan vuorovaikutuksen tarkastelemisessa nousee erilaisiksi rooleiksi (asiakas, kuluttaja, käyttäjä) hajonnut *toimijuus*, jonka kautta tuodaan esille kansalaislähtöisyyden merkityksen muuttuminen tutkimuksen kuluessa, teknologiapolitiikan vaikuttajien omaksuessa uuden retoriikan.

Johanna Uotinen perehtyy väitöskirjassaan erilaisiin kulttuurisiin prosesseihin, joissa informaatioteknologiaa merkityksellistetään tarkastelemalla pohjoiskarjalaisten ihmisten käsityksiä, kokemuksia ja kertomuksia informaatioteknologian ja tietoyhteiskunnan saattamisesta osaksi omaa arkea. Uotisen teoksen rakenne on kiinnostava. *Merkillinen kone* on artikkeliväitöskirja, joka sisältää laajan metodologisen osuuden ja kuusi kattavaa artikkelia, joissa Uotinen käsittelee paikkaa, sukupuolta, asiantuntijuutta ja kertomista informaatioteknologian merkityksellistämisen kontekstissa. Uotinen kuvaa artikkeleissaan esimerkiksi sukupuolen ja informaatioteknologian yhteenkietoutunutta tuottamista – nuorten miesten tietotekniikkasuhteita ja naisten tietoteknisen asiantuntijuuden rakentumista – sekä teknologian mielekkääksi tekemisen sidoksisuutta aikaan, paikkaan ja tilanteeseen.

Uotinen ja kumppanit tutkivat teknologiaa ihmisten tuottamien merkitysten, kokemusten ja kertomusten kautta kulttuuritutkimuksen menetelmin. He perustelevat kulttuurista lähestymistapaansa sillä, ettei teknologia ole pelkkiä fyysisiä artefakteja vaan myös ihmisten toimintaa ja tietoa – luonteeltaan kulttuurista. Käytetyt tutkimusaineistot ja -menetelmät muodostavat etnografisen tutkimusotteen kokonaisuuden.

Yleisen ja yksityisen kohtaamispiintoja esitellään, selitetään, analysoidaan, tunnistetaan, kuvataan ja mikä parasta, ymmärretään. Monimuotoiset aineistojen ja menetelmien yhdistelmät muodostavat triangulaation, jonka Uotinen näkee tarpeelliseksi silloin, kun kyseessä on laaja, monimuotoista selvittämistä ja esittämistä vaativa ilmiö. Pitkäkestoinen aineistonkeruu on mahdollistanut tiheiden aineistojen muodostamisen. Tiivis lähiluku on taas mahdollistanut tiheät kuvaukset.

TIETOYHTEISKUNNAN MERKITYKSET NOJAAVAT VANKKAAN METODOLOGIAAN

Uotinen mainitsee halunneensa keskittyä väitöskirjassaan erityisesti teoreettiseen osuuteen, mikä on mielestäni *Merkillisen koneen* ehdoton ansio. *Konstruktiiivisuuden, artikulaation, kontekstisidonaisuuden, representaation ja diskursin* kaltaiset käsitteet konkreetisoituvat artikkelien muodostamassa monipuolisessa empiriaosuudessa. Uotinen tekee akateemiselle lukijakunnalleen palveluksen käsitellessään teoreettisessa osuudessaan erittäin tarkasti niitä asioita ja valintoja seurauksineen, joita jokainen tutkimuksen – oli se sitten proseminaari tai post doc -tutkimus – tekijä kohtaa ja joutuu pohtimaan.

Uotinen painottaa esimerkiksi aineistojen asettamista oikeanlaiseen suhteeseen toisiinsa ja tutkimuskysymykseen nähden, mikä on varmasti varteen otettava muistutus kaikille, jotka painivat erilaisten aineistojen paljoudessa. Itseäni viehättävät Uotisen informaatioteknologian merkityksellistämisen suhdetta sukupuoleen ja kertomiseen käsittelevissä artikkeleissa aineistonaan käyttämät tietokone-elämäkerrat. Ne toteuttavat teemakirjoittamisen menetelmää, jossa analyysin alla on kertomuksen ja kerronnallisuuden kautta tapahtuva merkityksellistäminen. Tuottaessaan ilmaisultaan vapaata ja laveaa materiaalia tutkittavat henkilöt itse asiassa osallistuvat varsin isolta osin tutkimuksen tekoon. Uotinen pohtiikin muun muassa lainausten irrottamista tällaisesta aineistosta etenkin eettisyyden kannalta. Kaikki tutkimuksen syvyyksiin uppoutuneet varmasti tunnustavat muodostavansa itselleen Uotisen mainitsemia lempi-informantteja, mutta tasapuolisen kokonaiskuvan muodostumisen nimissä Uotinen muistuttaa itseään ja muita huomioimaan kaikkien informanttien näkemykset. Osittain tätäkin asiaa palvelee läpinäkyvä tutkimustapa, joka pyrkii oman tutkimusminän tunnistamiseen. Uotinen itse harjoittaa refleksiivisyyttä varsin analyttisellä tasolla kirjoittaen auki ne asiat, jotka henkilökohtaisesta suhteesta tutkimusaiheeseen seuraavat. Hän pyrkii tieteellisyyden sallimissa rajoissa pois objektiivisesta tieteen harjoittamisesta.

Keskeistä käsitettä, tietoyhteiskuntaa, ruoditaan tietenkin molemmissa teoksissa. Uotisen mukaan tietoyhteiskuntapuhe on *suuri diskurssi*. Tällä Uotinen tarkoittaa lähinnä sitä, että tietoyhteiskunta on itse asiassa diskursiivisesti rakentunut vallalla oleva tapa puhua informaatioteknologian kautta muodostuvasta yhteiskunnasta. Tietoyhteiskunta rakentuu tietynlaisen puhutavan kautta muodostaen käsityksen siitä, millaisena (tieto)yhteiskunta tulisi kokea. Tietoyhteiskuntapuhetta ylläpitävät median ja yhteiskunnan vaikuttajien kaltaiset tahot, jolloin puhetapa omaksutaan myös osaksi arkea. Uotisen näkemys on, ettei tietoyhteiskunta todellisuudessa näyttäydä kaikille samalla tavalla – tavalla, jonka olemassaoloa tietoyhteiskuntapuhe kuitenkin tukee.

Ihminen, joka todellisuudessa on tietoyhteiskunnan määritysten ulkopuolella, osaa hänkin tuottaa suuren diskurssin mukaista tietoyhteiskuntapuhetta.

Hei ihmistä varten! painottaa tietoyhteiskuntaa kansallisena projektina, jonka tarkoituksena oli parantaa Suomen kilpailukykyä ja houkuttelevuutta. Tutkimusprojektien kattama ajanjakso pitää sisällään niin tietotekniikkahypen huipun ja IT-kuplan puhkeamisen kuin tietotekniikan asettumisen itsestään selväksi osaksi ihmisten arkea. *Domestikaatio*, teknologian kesyyntyminen, teki teknologiasta äärimmäisen keskeistä mutta itse asiassa lähes näkymätöntä. Syrjäisen Pohjois-Karjalan erityispiirteenä olivat tutkimuksen mukaan kansalaislähtöiset kehittämishankkeet, joiden taustalta löytyy teknologian sosiaalisen muokkauksen teoria. Nämä maakunnan tietoyhteiskuntatalkoot näyttivät todella tuovan teknologiapolitiikan ja ihmisten arkielämän lähelle toisiaan. Osoituksia tästä olivat Joensuun kansalaistalon vapaaehtoisneuvonnan kautta toimivan nettikahvilan ja työllisyyskurssin toteuttaman *Kansalaisverkon* kaltaiset projektien tuotokset. Jotain kuitenkin tapahtui. Kansalaislähtöisyyden merkitykset laajenivat – jopa minkä tahansa palvelun ja loppukäyttäjän synonyymeiksi. Teknologiapolitiikan kenttä raivattiin uudestaan myös Pohjois-Karjalassa. Tietoyhteiskunnasta tuli ICT-klusteri.

PITKÄN AJANJAKSON TUTKIMUSTA

Uotinen tutkii merkityksellistämistä, informaatioteknologian arjen osaksi saattamisen tapoja. Itse painin jatkuvasti ihmisen arjen ja teknologioiden yhdistämisen kysymysten kanssa. Olen kiinnostunut puhetavoista: miten ihmiset määrittelevät itsensä mediateknologian käytön kautta. Uotisen *Merkillinen kone* tarjoaa minun kaltaisilleni tuhdin tukipaketin ihmisen ja teknologian kanssakäymisen tarkastelun lajista. Uotinen tekee näkyväksi, suorastaan kirkkaaksi, sen, miten teknologiaa on tutkimuksellisessa mielessä mahdollista lähestyä ihmisen kautta.

Uotisen väitöskirjaan ensin tutustuneelle *Hei ihmistä varten!* tuntuu kertaavan ja lähinnä tiivistävän ensin mainitun teoksen kautta tutuksi tullutta asiaa. Aineistojen, menetelmien ja keskeisimpien käsitteiden esittelyt toistuvat. Toki tietoyhteiskuntaa tarkastellaan myös eri näkökulmista, mutta tutkimukselliset lähtökohdat ovat yhteisten projektien ja aineistojen kautta samat. Tämä on kuitenkin suotavaa ja ylipäättään mahdollista ainutlaatuisten pitkän ajanjakson aineistojen vuoksi. Teknologiapolitiikan muutosta kuvaava *Hei ihmistä varten!* ja Uotisen monipuoliset väitöskirja-artikkelit osoittavat, että samoja tutkimusaineistoja on mahdollista käyttää monella eri tavalla. Useista kierroksista koostuvalle haastatteluaineistolle on projektien aikana esitetty lukuisia eri kysymyksiä. Kuten Johanna Uotinen artikkelijaan esittelevässä luvussaan toteaa: ”Asiantuntijuus artikkelin aiheena ja informaatioteknologian merkityksellistämiseen vaikuttavana ilmiönä saattoi tulla näkyväksi vasta useamman vuoden kattavia haastattelusarjoja lähilukiessa.” (s. 112)

Uotinen käy väitöskirjansa yhteydessä muutenkin läpi tutkimuksensa etenemistä kirjoittaen prosessia ja sitä koskevia havaintojaan auki aina tutkimussuunnitelmien muokkauksesta lähtien. Hän rakentaa pohjustuksellaan artikkelinsa elinkaarta ymmärrettäväksi lukijalleen. Uotinen havainnoi rinnan tutkimusprojektien etenemisen

kanssa tapahtuvaa oman ajattelunsa kehittymistä. Mielestäni tämän kaltainen muutoksen näkyväksi tekeminen tarjoaa lukijalle erilaisen tarkastelu-ulottuvuuden, jota viimeisimmän projektin päättävä julkaisu *Hei ihmistä varten!* omalla näkökulmallaan sopivasti täydentää.

Tuuva-Hongisto, Talsi ja Uotinen toteavat *Teknologiapolitiikka, kansalaislähtöisyys ja arki* -projektinsa päätteeksi, että uusi globalisaatiota ja kilpailukykyä korostava, teknologiapolitiikan innovaatiopolitiikaksi muuttanut tilanne on palauttanut syrjäytymisen pelon. He toivovat tästä aiheutuvan paineen ajavan pohjoiskarjalaiset kehittämään uusia, luovia ratkaisuja. Näin soisi tapahtuvan, jotta kyseiset tutkijat pääsisivät vielä jatkamaan tutkimustaan mielenkiintoisten asetelmien parissa.

FM Riikka Turtiainen toimii digitaalisen kulttuurin assistenttina Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksessa Porin yliopistokeskuksessa.